
A „háromötödös cikkely” története: a nők és a rabszolgák helyzete közötti kapcsolat az Egyesült Államok-beli alkotmányos vitákban 1787 és 1866 között

Az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának eredeti, 1787-ben kidolgozott szövegében sem a rabszolga (slave), sem pedig a nő (woman) kifejezés nem található meg. Az alaptörvényben azonban mindkét vonatkozásban vannak olyan utalások, amelyek világosan jelzik, hogy az Alapító Atyák mit gondoltak e két csoport politikai jogairól és szerepvállalásáról. A rabszolgaság kérdését háromszor említette közvetlen módon az alkotmány akkor elfogadott szövege (I. cikkely, 2. szakasz, második bekezdés; I. cikkely, 9. szakasz; IV. cikkely, 2. szakasz). Az első esetben az *összes többi személy* (all other persons), a másodikban és harmadikban pedig a *személy* (person) kifejezést alkalmazta rájuk. Az alkotmányozó konvenció tagjai azért kerültek a rabszolga szót, mint macska a forró kását, mert az intézmény létezése parázs viták tárgyát képezte a tanácskozáson. Ezeket nehezen létrehozott kompromisszumokkal zárták le, s az új kormányzati berendezkedés megteremtését elsődleges célnak tekintve, nem kívánták a kérdést továbbra is felszínen tartani. A rabszolgaság szó csak az egész rendszert az Egyesült Államokban megszüntető, 1865-ben elfogadott 13. alkotmány-kiegészítés szövegében jelent meg először az alkotmányban.

Közvetlenül a nőket sem említette az alkotmány eredeti szövege, viszont az elnök jogköreit leíró II. cikkely első szakaszának első bekezdésében a hímnemű harmadik személyű személyes névmást (he) használva állapította meg, hogy „hivatalát négy éven át viseli”.¹ A képviselők megválasztására vonatkozóan azt a formulát alkalmazta az alaptörvény, hogy őket „az egyes államok népe” (the People of the several States) választja meg, de itt nem részletezte, hogy ezen kiket ért, hiszen annak meghatározását, hogy az egyes államokban kik rendelkezhetnek választójoggal, a tagállamokra bízta. A szenátorokat és képviselőket pedig vagy az említett nevükön nevezte

¹ Az Amerikai Egyesült Államok alkotmánya. In: Kenneth Janda – Jeffrey M. Berry – Jerry Goldman: *Az amerikai demokrácia*. Osiris, Bp. 1996. 451. o.

a szöveg vagy esetükben is *személyekről* beszélt. Mindez arra utal, hogy az Alapító Atyák a nőkkel sem számoltak olyan társadalmi csoportként, mint akiknek politikai jogokkal kellene rendelkezniük.²

Jan Ellen Lewis a New Jersey állambeli Rutgers Egyetem professzor asszonya erre az érdekes párhuzamosságra alapozva, tanulmányában azt vizsgálta meg, hogy az alkotmány kidolgozása és a polgárháború vége közötti időszakban a rabszolgák helyzetéről folytatott alkotmányos vitákban milyen szerepet játszott azon nők „példája”, akik szintén nem rendelkeztek politikai jogokkal. Lewis professzor az amerikai forradalom (1763–1787) és a korai köztársaság kora (1787–1820) család- és nőtörténetének egyik legismertebb kutatója. Alapképzéses diplomáját a pennsylvaniai Bryn Mawr College-ben szerezte meg 1971-ben. A mesterképzést a University of Michiganon végezte, ahol 1972-ben amerikai kultúratudományból, 1974-ben pedig amerikai történelemből szerzett oklevelet. PhD-tanulmányait ugyanitt fejezte be 1977-ben, s azóta a Rutgers Egyetem munkatársa. Jelenleg a Bölcsész- és Természettudományi Kar dékánjaként is tevékenykedik. Sokat foglalkozott Thomas Jefferson (1743–1826) családjával, illetve a korabeli Virginia családtörténetével. Első könyvét is ebből a témából publikálta, amit számos szerkesztett kötet és tanulmány követett.³ Itt bemutatandó írása eredetileg a *Korai Amerikai Köztársaság Korával Foglalkozó Történelmesek Társasága* (Society for the History of the Early American Republic) elnökeként elmondott székfoglalója, amely 2016 júliusában hangzott el.

Lewis az alkotmányozó konvención lezajlott vitákból indult ki. Ezen éles érdekellentét alakult ki a kisebb és a nagyobb, illetve a sok és a kevesebb rabszolgával rendelkező tagállamok között. Az ezen, egymást átfedő érdekcsoportok által megkötött ún. „nagy kompromisszum” keretében azt a döntést hozták, hogy kétkamarás képviseleti rendszert állítanak fel, amelynek egyik házában (Szenátus) minden tagállam két-két szenátorral rendelkezik, míg a második kamarában (Képviselőház) az arányos képviselet elvét érvényesítik, vagyis a képviselőházi helyeket az egyes államok unión belüli lakossági arányainak megfelelően osztják el. Igen ám, de kiket tekintsenek az

2 Megjegyzendő, hogy New Jersey állam 1776-ban elfogadott alkotmánya minden felnőtt lakos választójogáról rendelkezett, s a nem házas és a vagyoni cenzusnak megfelelő nők választójoggal is rendelkeztek. A választójogot részletesen szabályozó 1790-es és 1797-es állami törvények pedig a hímnemű (he) és a nőnemű (she) harmadik személyű személyes névmást is alkalmazták. Végül azonban egy 1807-ben elfogadott törvény véget vetett ennek a gyakorlatnak. Erre lásd: Judith Elkins Klinghoffer – Lois Elkins: „The Petticoat Electors”: Women’s Suffrage in New Jersey, 1776–1807, *Journal of the Early Republic*, 12. évf. 1992. 2. szám 159–193. o.

3 *The Pursuit of Happiness: Family and Values in Jefferson’s Virginia* (Cambridge University Press, New York, 1983.)

egyek államok lakosságához tartozónak? Csak a választójoggal rendelkező felnőtt fehér férfiakat? Minden fehér férfit vagy talán a nőket és a gyerekeket is? Netalán beleértsek a rabszolgákat, a szabad feketéket és az indiánokat is? Hosszas viták után végül arra a megállapodásra jutottak, hogy az egyes államok lakosságának meghatározásakor minden fajta szabad fehér lakos (férfiak, nők, gyerekek) mellett az *egyéb személyek* – vagyis a rabszolgák – háromötödét is vegyék tekintetbe, viszont ne vegyék figyelembe az indiánokat. Ezt azt jelentette, hogy a nagy rabszolga népességgel rendelkező déli államok a szabad fehér lakosságuk arányainál nagyobb képviselőkhöz juthattak a Kongresszus alsóházában. A kevesebb rabszolgával rendelkező északi államok ezt a megoldást csak azzal a kiegészítéssel voltak hajlandók elfogadni, hogy az egyes tagállamok képviselője legyen arányos az államok által fizetendő egyenes adókkal. Ez azt jelentette, hogy a „háromötödös cikkely” elfogadása esetén a déli államokra az egyenes adók akkora hányada jutott, amekkorát az összlakosságból való részesedésük a területükön élő feketék háromötödével együtt képviselt. Mivel a rabszolgák nem fizettek adót, ez jelentős többlet adóterhet rótt ezen államok fehér lakosságára.

Lewis professzor asszony arra hívta fel a figyelmet, hogy a háromötödös cikkelyt eredetileg betérjesztő James Wilson (1742–1798) pennsylvaniai delegált még úgy fogalmazott, hogy a képviselőházi helyeket „az egyes államokban élő mindenféle életkorú, nemű és körülményű összes fehér és más szabad állampolgár arányainak megfelelően” kell elosztani, „beleértve a bizonyos évig szolgálatra kötelezetteket és minden olyan egyéb személy háromötödét, akiket nem foglal magába a fenti felsorolás, kivéve az adót nem fizető indiánokat.” (2–3. o.) A nemi és a faji hovatartozásra utaló „nem” és „fehér” kifejezések azonban az alkotmány végleges szövegéből kimaradtak.

A háromötödös szabály elfogadását természetesen nagy vita előzte meg. Egyrészt arról folyt a diskurzus, hogy a fekete rabszolgákat tulajdonként vagy személyként vegyék figyelembe. Amint azt a massachusettsi Elbridge Gerry (1744–1814) megjegyezte, ha a feketéket tulajdonként veszik tekintetbe, akkor az északi államok „marháit és lovait is” számításba kellene venni. Ha viszont személyekként veszik figyelembe őket, akkor – ahogyan azt a New York-i Gouverneur Morris (1752–1816) megfogalmazta – nemcsak a háromötödüket, hanem mindnyájukat tekintetbe kellene venni. A New Jersey állambeli William Paterson (1745–1806) pedig James Wilson eredeti javaslatára utalva azt vetette fel, hogy milyen alapon akarja „az összes nemű és körülményű” személyt – különösen a nőket – figyelembe venni? Wilson elismerte kollégái felvetéseinek jogosságát, de szerinte ezeket

„felülírta a kompromisszum szükségessége.” A pennsylvaniai politikus „a kormányzat és a társadalom egyetlen vagy elsődleges céljának nem a tulajdont” tekintette, hanem „az emberi értelem művelését és fejlesztését.” (5. o.) Ezért nem lehet a képviselőt alapjának a tulajdont vagy a szavazati joggal rendelkező személyeket megtenni, s egy állam lakosságába az olyan állampolgári jogokkal igen, de választójoggal nem rendelkező személyeket is be kell számítani, mint a nők vagy a rabszolgák. Azt pedig a szükséges kompromisszum részének tekintette, hogy a képviselőházi helyek elosztásakor e csoportok közül csak a rabszolgák háromötödét vették figyelembe, míg a szavazati joggal nem rendelkező egyéb szabad személyeket – például a nőket – nem.

A háromötödös cikkellyel kapcsolatos fenti kételyekkel az alkotmány támogatóinak a ratifikálási folyamatban is szembe kellett néznie. Ezt a feladatot *A föderalista* című híres esszé-sorozat 54. darabjában James Madison (1751–1836) vállalta magára. A rabszolgák tulajdontárgy vagy személy jellegéről folytatott vitát azzal oldotta fel, hogy azok „vegyes” státussal rendelkeznek, vagyis egyszerre tulajdontárgyak és személyek. Az alkotmány életbe léptetése érdekében mégis azt sürgette, hogy „Tegyük kölcsönösen magunkévá az alkotmány kompromisszumos megoldását: eszerint a rabszolgák lakosok ugyan, de a szolgaság a szabad lakosok szintje alá alacsonyította őket, úgyhogy a rabszolgát ez a megoldás úgy tekinti, mint akit kétötöd részben megfosztottak ember mivoltától.” (401. o.) Ezzel összefüggésben Madison arra is rámutatott, hogy minden „állam maga jelölheti ki, hogy lakosságának mely részét illeti meg e képviselői létszám kiválasztásának joga” (400–401. o.), vagyis annak joga, hogy kit tekint olyan személynek, akit beszámít a képviselőházi helyek elosztásának alapjául szolgáló lakosságba. A rabszolgák pedig – alkotmányjogi szempontból – háromötöd részben emberek és ebben a minőségükben bizonyos jogokkal és kötelességekkel is rendelkeznek. Mint megjegyezte „a rabszolga életét és testi épségét védik a mások erőszakos fellépésétől, még a munkáját kikényszerítő és a szabadságát korlátozó tulajdonos erőszakos fellépésétől is, továbbá mivel megbüntetik, ha másokkal erőszakoskodik, a rabszolgát... a törvény úgy tekinti, mint a társadalom tagját, nem pedig mint az okatlan teremtmények egyikét; mint erkölcsi személyt s nem pusztán, mint vagyontárgyat”.⁴ Ebből következően, a rabszolgák is beszámíthatók a képviselőházi helyek elosztási alapjául szolgáló lakosságba. Vagyis, a lakosság részeként szerepet játszanak annak meghatározásában, hogy egy-egy tagállamnak hány képviselőt

⁴ Alexander Hamilton – James Madison – John Jay: *A föderalista. Értekezések az amerikai alkotmányról*. Európa, Bp. 1998. 399–401. o.

selőházi hely jut, viszont szavazati joggal nem rendelkeznek. Lewis professzor asszony úgy találta, hogy a nők is hasonló helyzetben voltak, s ezért az elkövetkező évtizedekben a rabszolgaság megszüntetéséről és a feketék állampolgári és szavazati jogairól folytatott vitákban újra meg újra érvként jelent meg a rabszolgák és a nők helyzete között vont párhuzam.

A háromötödös szabály először 1804-ben, a Louisiana megvételével kapcsolatos alkotmányos viták során került a politikai élet középpontjába. Az intézkedés egyik fő kritikusa az a John Quincy Adams (1767–1848), az Egyesült Államok későbbi hatodik elnöke (1825–1829) volt, aki ekkoriban Massachusetts egyik szenátoraként szolgált. Adams, elnöksége után a rabszolgatartó rendszer egyik legerőteljesebb kritikusrává vált s e nézetei ekkoriban voltak kiforrálódóban. Azért bírálta a rendelkezést, mert az arra ösztökélte a rabszolgatartó államokat, hogy minél jobban megnöveljék területükön „e boldogtalan lények” vagyis a rabszolgák számát. (11. o.) Mindezt a cikkely ráadásul azzal magyarázta, hogy erre a demokratikus intézményrendszer igazságosabb működése érdekében van szükség. Adams szerint tehát „egy alapvetően antidemokratikus” cikkelyről van szó, amelyet azonban „az egyenlőség nyelvvel álcáztak”. (11. o.)

A kérdés legközelebb – és most már sokkal élesebb formában – 1819–20-ban akkor vetődött fel, amikor egyrészt az a téma került napirendre, hogy Missourit rabszolgatartó vagy nem rabszolgatartó államként vegyék fel az unióba, illetve arról szólt a vita, hogy a Kongresszusnak van-e joga a rabszolgaság kérdésének szabályozására a még államná nem szervezett területeken? Ezekkel a problémákkal összefüggésben merült fel, hogy a háromötödös cikkely egyáltalán érvényes-e azokra a területekre, amelyek – mint például Missouri – az alkotmány elfogadásakor még nem voltak az Egyesült Államok birtokában. A rabszolgaságpárti képviselők és szenátorok azzal érveltek, hogy a háromötödös szabály Missourira vonatkozó érvényességét tagadó északiak 1787-ban a köz érdekében és az egész unió javára beleegyeztek a rendelkezés elfogadásába, most viszont önértékeik által vezérelve ellenzik azt. Az egyik demokrata képviselő, a Maine-ből származó John Holmes azt fejtegette, hogy a *Függetlenségi Nyilatkozat* nem hozta el a rabszolgák felszabadítását az Egyesült Államokban. De ha az amerikaiak a forradalom következtében visszatértek volna a természeti állapotba és „minden ember, férfiak, nők, és gyermekek, kicsik és nagyok, feketék és fehérek összegyűltek volna egy széles mezőn”, csak akkor tudtak volna létrehozni egy olyan kormányzatot, amely „mentes lett volna a rabszolgaság szennyétől”. (13. o.) Erre azonban nyilvánvalóan nem került sor. Holmes érvelése mégis arra utalt, hogy a Locke-i alapokon érvelő demokrata párti

politikusok a nőket és a feketéket egyaránt a társadalmi szerződést megkötő nép részének tekintették. Ebből pedig az is következik, hogy mindkét csoportnak képvisellel is kell rendelkeznie a politikai rendszerben. A maine-i politikus azonban ezt a gondolatsort éppen a háromötödös cikkely alátámasztására használta fel. James Madisonhoz hasonlóan úgy érvelt, hogy a rabszolgák egyszerre emberek és tulajdontárgyak. Első minőségükből adódóan mindnyájukat figyelembe kellene venni a képviselők számának megállapításakor, a másodikból következően viszont egyiküket sem. Vagyis a háromötödös szabály ebből a szempontból helyes középárányt képvisel. Holmes a rabszolgaság Missourira való kiterjesztését is támogatta.

Mások azt az érvet vették elő, hogy a nőkhöz, a gyerekekhez és a választójoggal nem rendelkező férfiakhoz hasonlóan a rabszolgák is – háromötödnyi ember jellegükből adódóan – olyan „személyek, akiket a kormánynak képviselnie kell, akik viszont nem tudják magukat képviselni.” A nőket ez az érvelés is a háromötödös cikkely alátámasztása érdekében használta fel, viszont elismerte, hogy a nők alkotmányjogi értelemben az alkotmány „részét” képezik. Amint azt Lewis professzor asszony megjegyezte, „a nőket illiberális módon a rabszolgaság fenntartása és (ti. a háromötödös cikkelynek köszönhető – L. Cs.) felülreprezentáltságának igazolására használták, ami nem őket (ti. a nőket – L. Cs.) és nem is a rabszolgákat, hanem a rabszolgák tulajdonosait szolgálta.” (15. o.) Mindehhez a New Jersey-i szakember azt is hozzátette, hogy a demokrata képviselők nőknél „természetesen” a fehér nőket értették. Lewis szerint a nők példája két okból volt jól hasznosítható a háromötödös cikkely alátámasztására ezekben a vitákban. Először is, „a nőknek világos igényei voltak az állammal szemben, mivel annak védelme alatt voltak, s ezért természetesen be kell őket számítani az arányos elosztás (ti. a képviselőházi helyekről van szó – L. Cs.) alapjába”. Másodszor, mert a nők – William Pinkney marylandi szenátor szavaival élve – „racionális teremtmények” s ezért „a rabszolgáknál vagy a tulajdon nélkülieknél jogosabb igénnyel rendelkeznek arra, hogy képvisellel rendelkezzenek”. (17. o.) Vagyis – e szerint az érvelés szerint – ők még inkább egy olyan társadalmi csoportot alkottak, akiket az alkotmány védelme alatt álló lakosság részének kell tekinteni, s akiknek képvisellel kell rendelkeznie.

A háromötödös szabály megkérdőjelezése legközelebb az 1840-es években, Texasnak az unióba való felvételével kapcsolatban került a kongresszusi viták középpontjába. A negyven évvel azelőttihez képest, John Quincy Adams ekkor már sokkal radikálisabban fogalmazott. Kifejtette, hogy „a képviselő nem létezhet választó nélkül, a választó pedig kizárólag a saját szabad akaratából és választásából válhat azzá... (s ezért – L. Cs.) az álta-

lános választójog elve válik a *demokrácia* alapvető doktrínájává.” (19. o.) Persze, a választójogból ki kell zárni azokat (kiskorúak, nem épelméjük), akik nem képesek szabad akartuk gyakorlására, de „a *demokrácia* semmiféle tulajdoni korlátozást nem ismer”, s az Egyesült Államok kormányzatát „személyekre nem pedig tulajdonra alapozták”. Ezért a rabszolgák személyekként történő figyelembevétele a háromötödös szabálynak megfelelően, nem őket, hanem a tulajdonosaikat részelteti a választójog lehetőségében, s ezért ez a megoldás nem csupán „visszataszító”, hanem „kétszeresen is félrevezető”. A rabszolgák személyként való kezelésének maszkjával fedik el azt, hogy itt valójában a tulajdon képviseléről van szó, ami kizárólag a rabszogatartók képviselését jelent, vagyis „az elnyomó képviseli az elnyomottat.” (19. o.)

Érdekes, hogy a választójogból kirekesztett társadalmi csoportok közt Adams nem említette a nőket. Egyéb megnyilatkozásai viszont egyértelműen elárulják, hogy az Egyesült Államok akkori vezető politikusai között ő volt az, aki leginkább támogatta a nők politikai részvételét. Texas felvételével kapcsolatban számos női társaság intézett rabszolgaság ellenes petíciókat a Kongresszushoz. S míg a Képviselőház Külügyi Bizottságának elnöke szomorúságát fejezte ki amiatt, hogy ezek a nők „elhagyták a nekik való szférát”, addig a volt elnök azt a kérdést tette fel, hogy „miért kellene a női nemtől megtagadni a petíciók benyújtásának jogát? ... Talán a nőknek nincs véleményük vagy cselekvési lehetőségük az általános jóléttel kapcsolatos tárgyakat illetően? ... Talán az elnök úr... »szégyenteljesnek« találja egy nő részéről, ha bármilyen érdeklődést tanúsít a politika ügyei iránt vagy bármilyen módon részt kíván abban venni?” (21. o.) Mi több, Adams azt is hozzátette, hogy „a petíciók benyújtásának jogát... azért tagadják meg a nőktől, mert nem rendelkeznek választójoggal!” (22. o.) Vagyis az Egyesült Államok hatodik elnöke a választójog megadásának lehetőségét is felvillantotta a nők számára.

A háromötödös szabályról folytatott 1840-es évekbeli kongresszusi vitára visszatérve, a rendelkezés támogatói – az 1820-as évek elejéhez hasonlóan – a nőket ekkor is csak eszközként használták fel annak igazolására, hogy a rabszolgákhoz hasonlóan ők is olyan személyek, akik a társadalom tagjai, mégsem rendelkeznek választójoggal. S az az érv is újra előkerült, hogy az eredeti társadalmi szerződésnek ugyan a nők is részesei voltak, „amint azonban létrejött a kormányzat, természetesen korlátozásokat kellett bevezetni, mégpedig nem a képviseltek, hanem a képviselők vonatkozásában, az pedig teljesen nyilvánvaló... hogy a nők és a kiskorúak nem képviselhetik magukat vagy bárki mását.” (24. o.)

Az 1840-es évek közepére jelentősen megerősödött a rabszolgaság teljes és kárpótlás nélküli megszüntetését követelő abolitionista mozgalom, amely azonban maga is megosztott volt abban a kérdésben, hogy az alkotmány elismerje vagy sem a rabszolgaság intézményét. Érdekes vita bontakozott ki erről két abolitionista író Lysander Spooner és Wendell Phillips között 1845-ben. Az előbbi azt igyekezett igazolni, hogy az alkotmány egyáltalán nem ismerte el a rabszolgaság intézményét. Szerinte a háromtődös szabályban szereplő „egyéb személyek” kifejezés nem is a rabszolgákra, hanem a már az Egyesült Államokban élő, de állampolgárságot még nem kapott „idegenekre”, illetve az adót nem fizető indiánokra vonatkozott. Az alkotmány preambulumban szereplő „mi az Egyesült Államok népe” kifejezésbe pedig azok a nők és gyerekek, sőt a rabszolgák is beleértendők, akik egyébként nem szavazhattak az alkotmány elfogadásáról. Az alkotmány mégis „állampolgárokra tette őket, s állampolgároként igényt tarthatnak a védelmére.” (25. o.) Ebből az következik, hogy a rabszolgákat nem lehet legitim módon rabszolgai állapotban tartani. Mi több, közülük azok, akik az Egyesült Államokban születtek és betöltötték harmincötödik évüket, arra is jogosultak, hogy elnökké válasszák őket. Ehhez persze Spooner egy láb-jegyzetben azt is hozzátette, hogy az utóbbi kitétel csak a férfiakra vonatkozik, mivel az alkotmány hímnemű harmadik személyű személyes névmást használt az elnök vonatkozásában.

Phillips viszont úgy vélte, hogy az „egyéb személyek” kifejezés egyértelműen a rabszolgákat jelenti, de ő is úgy látta, hogy az alkotmány a nőket is állampolgároknak tekinti. Arra is felhívta kollégája figyelmét, hogy az alkotmány az 1791-ben elfogadott ötödik és hatodik alkotmány-kiegészítésben is hímnemű harmadik személyű személyes névmást használ, s ezek olyan kérdéseket tárgyalnak, amelyek a nők – mint állampolgárok – védelmére is nyilvánvalóan vonatkoznak.⁵ Ezért az elnökké választás feltételeit felsoroló alkotmány-részletben szereplő hímnemű harmadik személyű személyes névmás tartalmába a nők is beleérthetők. Vagyis Phillips szerint, Spooner értelmezésében „a nők alkotmányosan elnökké választhatók.” (28. o.) Ez azonban nem jelenti azt, hogy Phillips ezzel egyetértett volna. Ezt a gondolatmenetet vitapartnerre érvrendszere „abszurdításának” bemutatása érdekében idézte és úgy vélte, hogy az ország hagyományai és szokásai kizárják a nők elnökké választását. Lewis professzor asszony találó kife-

⁵ Az ötödik alkotmány-kiegészítés egyebek mellett kimondja, hogy „senkit sem lehet arra kényszeríteni, hogy büntető ügyben saját maga ellen tanúskodjék (witness against himself).” A hatodik alkotmány-kiegészítés egyik részlete szerint „a vádlottat az ellene tanúskodó személyekkel szembesíteni kell (witnesses against him). Janda – Berry – Goldman: i. m. 1996. 456. o.

jezésével élve „Phillips és Spooner is úgy vélte, hogy a nők nem lehetnek elnökök. Spooner a nyelvtanra és a lábjegyzetre hivatkozott, Phillips pedig a történelemre és a szokásokra.” (29. o.)

A háromötödös cikkely megítélésében a híres Dred Scott ügyben 1857-ben hozott Legfelsőbb Bírósági döntés hozott némi fordulatot.⁶ A többségi véleményt kifejtő Roger Taney (1777–1864) főbíró megállapította, hogy az alkotmány elfogadásakor nem tekintettek úgy a feketékre, mint akik akár egy tagállam, akár az Egyesült Államok állampolgárai lennének, s semmi olyasféle joggal nem rendelkeznek, amit a fehér embereknek méltányolni kellene. Azt azonban ő is elismerte, hogy vannak olyan társadalmi csoportok – nők, gyerekek, a vagyoni cenzusnak megfelelni nem tudó szabad fehér férfiak – akik állampolgárok ugyan, de szavazati joggal mégsem rendelkeznek. Vagyis a nőkkal kapcsolatban a régi érvelés ismétlődött azzal a különbséggel, hogy korábban – a háromötödös cikkely alátámasztása érdekében – annak igazolására használták őket, hogy a rabszolgák is részben hozzájuk hasonló helyzetben vannak. Most viszont a Legfelsőbb Bíróság ítélete éles határvonalat húzott a nők állampolgársága és a feketék „nem állampolgársága” közé. Az ítéletről kibontakozott vitában azonban olyan politikusok is voltak, akik a nők „állampolgár, de nem választó” státusára vonatkozó érvelést a szabad feketék állampolgárságának alátámasztására használták fel.

A polgárháborúban aratott északi győzelem a háromötödös szabály vonatkozásában is radikálisan új helyzetet teremtett. Az 1865-ben elfogadott 13. alkotmány-kiegészítés megszüntette ugyan a rabszolgaság intézményét az Egyesült Államokban, de nem tisztázta, hogy a felszabaduló volt rabszolgák milyen jogi státusba kerüljenek. Az ezt a problémát tisztázni szándékozó 14. alkotmány-kiegészítés előterjesztése azonban elkeseredett vitákhoz vezetett. Az világos volt, hogy a rabszolgák felszabadításával a háromötödös cikkely érvényét veszítette. A győztes északi republikánus politikusok azonban egy súlyos dilemmával szembesültek. Ha megadják a volt rabszolgák számára az állampolgárságot, akkor ennek azt is kellett jelentenie, hogy a képviselőházi helyek elosztásának kiszámításakor – háromötödük helyett – mindnyájukat be kell számítani az adott tagállam lakosságába, ami azt eredményezte volna, hogy a déli, volt „lázadó” államok képviselőinek

⁶ Dred Scott egy Missouriból származó rabszolga volt, akit gazdája szabad területre vitt, ahol ő pert indított a szabadsága elnyerése érdekében. A pert első fokon megnyerte, ám az ügy fellebbezések után a Legfelsőbb Bíróság elé került, amely a gazdának adott igazat. A testület többségi véleményét tolmácsolva Roger Taney kimondta, hogy Dred Scott nem minősül többségi véleményét tolmácsolva Roger Taney kimondta, hogy Dred Scott nem minősül sem Missouri, sem az Egyesült Államok állampolgárának, illetve a szabad területen való tartózkodása nem teszi automatikusan szabaddá, továbbá a Kongresszusnak nem áll jogában a rabszolgaság korlátozása a territóriumokon.

aránya még tovább nőtt volna a Kongresszus alsóházában. Ezt viszont az északi republikánus politikusok mindenáron el akarták kerülni. Megoldást jelenthetett volna számukra, ha teljes jogú állam- és választópolgároknak ismerik el a feketéket, ám egy évvel a polgárháború vége után ilyen radikális lépésre csak nagyon kevés republikánus kongresszusi tag volt kész.

A háborúból győztesen kikerült északi republikánusok és a déli demokráták is a régi érvelést vették elő, hogy az állampolgárság és a választójog két külön dolog, s erre a feketéket, a nőket és a gyerekeket hozták fel példaként. A két csoport közötti különbség az volt, hogy a republikánusok ezzel a volt rabszolgák állampolgárságát, a demokráták pedig azt akarták alátámasztani, hogy a felszabadított rabszolgákat is beszámítsák a képviselőházi helyek kiszámításának alapját képező lakosságba, hiszen akkor megnőtt volna a Dél politikai képviselete. Választójogot azonban egyikőjük sem akart adni a feketéknek, ahogyan a nőknek sem.

A New Jersey-i szakember úgy látta, hogy a Kongresszus republikánus tagjai két alapvető problémát akartak megoldani 1866-ban: „biztosítani akarták a felszabadított emberek alapvető polgári jogait és a helyreállított Dél-t meg akarták akadályozni abban, hogy nagyobb képviselettel térjen vissza az unióba annál, mint amivel akkor rendelkezett, amikor elhagyta azt, s mindezt úgy akarták megtenni, hogy nemzeti méretekben ne ruházzák fel választójoggal a feketéket.” (43. o.) A 14. alkotmány-kiegészítés végleges szövege ugyanúgy kompromisszum eredménye volt, mint annak idején a háromötödös cikkelyé. Az első szakasz a nőket és a volt rabszolgákat is állampolgároknak tekintette, mivel ebben a vonatkozásban azt mondta, hogy „az Egyesült Államok területén élő, illetve az Egyesült Államok joghatósága alá tartozó területen született vagy állampolgárságot szerzett *személyek* (kiemelés tőlem – L. Cs.) az Egyesült Államok és lakóhelyük államának polgárai.” A második szakasz első mondata ezt erősítette meg, amennyiben azt rendelte el, hogy a képviselőházi helyek elosztásakor „az egyes államokban lakó összes személyeket” kell figyelembe venni, kivéve „a nem adózó indiánokat.” Ugyanezen szakasz hátralévő része az állampolgárrá lett volt rabszolgák választójogának megvédelmzését célozta. Kimondta, hogy ha egy tagállam elvonja a választójogot a „21 évet betöltött férfi személyek” (male inhabitants of such State, being twenty-one years of age) egy csoportjától – vagyis a volt rabszolgáktól – akkor az adott állam képviseletének „alapjául szolgáló számot le kell csökkenteni abban az arányban, ahogy az ilyen férfi állampolgárok száma aránylik az állam 21 évet betöltött férfi lakosainak (male citizens twenty-one years of age) összes számához.”⁷ Ez

7 Janda – Berry – Goldman: i. m. 1996. 458. o.

egyértelműen azt jelzi, hogy a nőket ugyan beszámították a képviselőházi helyek elosztásának alapjául szolgáló lakosságba, viszont választójoggal ekkor sem kívánták felruházni őket.

Amint Lewis professzor asszony összegzően megállapította, „ez a mondat megteremtette a Kongresszus számára annak lehetőségét, hogy megbüntessék a (déli) államokat, ha megfosztanák a fekete férfiakat a választójoguktól, a gyakorlatban azonban ezt a rendelkezést sohasem alkalmazták. Támaszként szolgált a republikánusok számára addig, amíg meg nem békültek a feketék választójoggal történő felruházásával. S bár elsődleges szándéka (ti. a 14. alkotmány-kiegészítésnek – L. Cs.) bizonyosan nem ez volt, legfontosabb öröksége mégis az lett, hogy szövegszerű hivatkozási alapot teremtett a nők választójogának korlátozására.” (44. o.)

Jan Ellen Lewis: What Happened to the Three-Fifths Clause. The Relationship between Women and Slaves in Constitutional Thought, 1787–1866 (Ami a háromötödös cikkellyel történt. A nők és a rabszolgák közötti kapcsolat az alkotmányos gondolkodásban 1787 és 1866 között) *Journal of the Early Republic*, Vol. 37, No. 1, (Spring) 2017. 1–46. o.

Lévai Csaba